

De svenska valen till Europaparlamentet den 25 maj 2014 Rekommendationer och observationer

Innehåll

1. INSATSEN.....	1
1.1 Om insatsen	1
1.2 Observationer	1
2. REKOMMENDATIONER OCH IAKTTAGELSER	2
2.1 Rekommendationer	2
2.2 Angående upprätthållandet av valhemligheten.....	3
2.3 Angående möjligheterna till valövervakning av svenska val	4
2.4 Andra iakttagelser.....	4

1. INSATSEN

1.1 Om insatsen

Sex valobservatörer från Swedish International Liberal Centre besökte under valdagen (kl. 07.30 - ca 23.00) sammanlagt 18 vallokaler i Stockholm (Gärdet, Gamla stan, Rinkeby). Lokalerna besöktes i grupper om två och två och varje lokal observerades i mellan 15 minuter och en timme (i de lokaler där vi bevittnade rösträkning var vi från kl 20.20 och följde sedan med till stadshuset för att lämna över rösterna omkring klockan 23.00). De sex valövervakarna kom från Sverige, Litauen och Belarus och hade tidigare erfarenhet från valövervakning i Litauen, Ukraina, Ryssland, Belarus och Azerbajdzjan. Deltagarna var försedda med brickor med namn och orden "Election observer". Denna rapport innehåller valövervakarnas rekommendationer och iakttagelser.

Det kortsiktiga syftet med enskilda valövervakningsinsatser är att uppmärksamma myndigheter på brister i valsystemet och föreslå åtgärder. Det långsiktiga syftet med valövervakning är att förbättra valsystemet och därmed medborgarnas förtroende för demokratin.

1.2 Observationer

Insatsens systematiska observation rörde följande fyra moment i valförrättarnas arbete under valdagen:

- Kontrollerar valförrättarna väljarnas ID-handlingar?

Resultat: Observatörerna kunde konstatera att samtliga röstmottagare var noggranna med att kontrollera ID, och såg flera fall där väljare nekades att rösta på grund av att de inte hade med sig giltigt ID (se dock avsnitt 2.4 tredje stycket av denna rapport).

- Förekommer politiska budskap i eller nära vallokalen?

Resultat: Observatörerna såg inga politiska budskap i eller i direkt anslutning till lokalerna (med undantag, för valsedelutdelarna i partijackor utanför lokalerna). I en lokal uppstod ett politiskt samtal mellan en väljare och en valförrättare, angående prognosen för ett visst parti och deras åsikter om det, ett samtal som valförrättaren enligt vår mening borde ha brutit tidigare.

- Förekommer sk. "family voting" dvs. att fler än en vuxen person befinner sig bakom skärmen där väljaren lägger valsedeln i kuvertet?

Resultat: Family voting förekom i mycket hög utsträckning, vi såg exempel på detta i varannan vallokal. Ofta rörde det sig om jämnåriga bekanta.

- Har observatörer tillgång till lokalen och möjlighet att följa hur valet förrättas?

Resultat: Vi som observatörer blev mycket väl bemötta av valförrättarna i samtliga lokaler och gavs full insyn i processen, inte bara under röstmottagningen utan även före och efter.

2. REKOMMENDATIONER OCH IAKTTAGELSER

2.1 Rekommendationer

Observationen utmynnar i följande rekommendationer:

- Platsen där väljarna tar valsedlar borde vara mer privat, så att det inte krävs en aktiv handling för att skydda sin valhemlighet. (Vallagen, 8 kapitlet 2§)

Detta kan tillgodoses genom till exempel en skärm eller mer avsides placering. Vi är medvetna om att detta skulle försvåra för valförrättarna, då de skall tillse att ingen gömmer eller plockar bort valsedlar, men vi anser att detta är viktigt för att upprätthålla valhemligheten. Ibland vill väljarna stanna till och läsa på listorna och diskutera kandidater, i synnerhet då flera partier inte längre skickar hem valsedlar med post. Detta behov kan tillgodoses genom att partiernas listor anslås på väggen på lämpligt avstånd från vallokalen, så som är regeln i många andra länder.

- Åtgärder bör vidtas mot sk. "family voting".

Generellt sett upprätthålls inte denna internationellt allmänt accepterade regel av valförrättarna. Att ingripa när två personer redan ställt sig bakom en skärm leder till att en liten konflikt uppstår i vallokalen, därför borde väljarna tydligare informeras om detta vid ett

tidigare stadium. Detta kan ske muntligt (då de kliver in i lokalen) eller skriftligt (anslag på den gröna skärmen).

- Förutsättningarna för valövervakning bör klargöras för eventuella utländska och inhemska övervakare.

Detta kan ske antingen genom nya stadganden i vallagen eller genom tydlig information från valmyndigheten. Se OSSE:s delegations rekommendation inför valen 2010. *"However, the lack of legal basis for the access of observers does not ensure the effective implementation of paragraph 8 of the OSCE Copenhagen Document and does not guarantee full access to all stages of the process. The legislation would benefit from the inclusion of explicit legal provisions to guarantee full access of domestic and international observers and to set out their rights and responsibilities."*¹

- Vallokaler bör planeras så att det finns ett lämpligt ställe för övervakare att stå eller sitta.

Alla har rätt att övervaka vad som sker i vallokaler, detta bör givetvis reflekteras i vallokalernas utformning. I vissa vallokaler fanns det inget lämpligt ställe för övervakare att stå eller sitta, vilket ledde till att vi störde processen. Röstande trodde att det var kö inne i lokalen, alternativt att vi var valförrättare. Stolar för valövervakare bör placeras så att de ser röstmottagningen men inte har insyn bakom skärmarna, till exempel vid väggen mittemot valförrättarna.

2.2 Angående upprätthållandet av valhemligheten

Systemet med valsedlar som väljaren plockar till sig i lokalen, kan vara problematiskt i förhållande till valhemligheten. Enligt traditionen kan man värna sin rätt till valhemlighet genom att plocka till sig en valsedel från varje parti utanför vallokalen och först bakom skärmen lägga ner sitt val i kuvertet. Vi noterade dock att få gjorde så. De flesta tog endast en eller två valsedlar, och det var mycket lätt för andra väljare och valförrättare att se vilka valsedlar det var. I en vallokal stod det två valförrättare bakom bordet med valsedlar och bokstavligen hängde över valsedlarna, några decimeter från väljaren som plockar till sig valsedlar. I en situation där människor går och röstar tillsammans med bekanta (eller är bekanta med valförrättarna) och där den kollektiva uppfattningen är att "man inte skall ha något att dölja" kan detta leda till att människors valmöjligheter begränsas. I synnerhet då många kanske inte ens känner till att det är "kutym" att ta valsedlar från samtliga partier. Detta, i kombination med den utbredda förekomsten av "family voting", innebär att det finns anledning att oroa sig för upprätthållandet av valhemligheten vid svenska val. Processen i vallokalen bör vara planerad på ett sådant sätt att man som väljare inte skall behöva "smussla" med papper eller själv be andra att avlägsna sig eller stiga åt sidan.

¹ SWEDEN GENERAL ELECTIONS 19 September 2010, OSCE/ODHIR Needs Assessment Mission 9-11 June 2010, Warsaw 28 July 2010. <http://www.osce.org/odihr/elections/70947?download=true>

2.3 Angående möjligheterna till valövervakning av svenska val

Det finns ingen tradition i Sverige av oberoende valövervakning, det finns inga speciella regler om ackreditering eller om befogenheter för valobservatörer. Möjligheten att valövervaka bygger på den svenska förvaltningens principer om öppenhet. Valförrättarna i de lokaler vi besökte hade aldrig förut fått besök av observatörer. Trots detta visade ingen valförrättare något tecken på oro eller misstänksamhet, utan hade en välkomnande och öppen attityd. Vi fick direkt svar på våra frågor om antal personer i vallängden, antalet inkomna förtidsröster och budröster, och de berättade villigt om eventuella problem som uppstått under dagen. Utan diskussion fick vi på nära håll följa rösträkningen och protokollet (vi tilläts t o m att fotografera protokollet). I lokalen rådde en förtrolig stämning mellan väljare och valförrättare och valförrättarna var ofta märkbart stolta över sitt uppdrag. Den svenska politiska kulturen skiljer sig här markant från länder där förtroendet är lågt och procedurer och roller är reglerade i detalj för att formellt garantera transparens och rättssäkerhet, samtidigt som förståelsen och respekten för grundläggande rättsprinciper i praktiken är obefintlig. Tvärtom upplevde vi det som ett problem att valförrättarna i bland ägnade oss lite för mycket uppmärksamhet, vilket ledde till att vårt besök störde förrättningen mer än nödvändigt. Även om valobservatörer är ovanliga vore det bra om valförrättarna innan informerades om eventuella valövervakares roll. Det vore också bra om eventuella valövervakare, som kan vara vanliga privatpersoner, informerades tydligare om vad man får göra i lokalen (får man fotografera, så länge man inte får med väljarnas ansikten?) vad man kan begära av valförrättarna (har man rätt att skriva av protokollet och begära att valförrättarna bevitnar det?).

2.4 Andra iakttagelser

Vid flera tillfällen såg vi att endast två valförrättare befann sig i lokalen. Det handlade om korta stunder. (Vallagen, 3 kapitlet 4§).

Vid rösträkningen noterade vi problemet med att väljare lägger två valsedlar i samma kuvert. I en av vallokalerna där vi övervakade upptäcktes det i ett fall (det kuvertet lades åt sida) vid tömningen. När rösterna räknades blev det dock en röst för mycket. Den troligaste förklaringen är att det var ytterligare ett kuvert med två röster, som inte upptäckts vid tömningen av kuverten. I en annan lokal upptäcktes vid tömningen av kuverten att tio väljare lagt för många valsedlar i kuvertet.

I en lokal upptäcktes att en far av misstag hade förtidsröstat med sin sons röstkort. Detta upptäcktes då sonen kom för att rösta och blev informerad om att en förtidsröst inkommit i hans namn. Misstaget kunde rättas till (sonen tog tillbaka sin röst och fadern kom och röstade i vallokalen i sin egen identitet), men det visar att ID-kontrollen vid förtidsröstningen brustit.

Stockholm 27 maj 2014

Rapportörer och koordinatörer för gruppen: Amanda Lökvist och Louise Hilmersson
Swedish International Liberal Centre